

УДК 378.12:140.8:378.001.76

**ГУМАНІСТИЧНИЙ СВИТОГЛЯД ВИКЛАДАЧА
ЯК УМОВА МОДЕРНІЗАЦІЇ ВИЩОЇ ОСВІТИ
В ДУХОВНО-КУЛЬТУРНОМУ КОНТЕКСТІ ЧАСУ****Ольга Біличенко, Валерій Стоянов***Слов'янський державний педагогічний університет
вул. Г. Батюка, 17, 84116 Слов'янськ, Україна*

Розглянуто проблему модернізації освіти й особливості гуманістичного світогляду викладача.

Ключові слова: гуманізм, світогляд, викладач.

Серед основоположних принципів, що визначають шляхи модернізації вищої освіти в Україні, провідне місце посідає принцип гуманізації. Він спрямований на утвердження людини як соціальної цінності у найвищому розкритті її здібностей та задоволення різноманітних освітніх потреб, забезпечення пріоритетних загальнолюдських цінностей, гармонію стосунків людини і навколишнього середовища, суспільства і природи.

Світова цивілізація визнала гуманізм основою існування людства, що, безумовно, стосується й освіти, яку на сучасному етапі науково-технічного, соціального та духовно-культурного розвитку людства визначають як головний імператив розвитку. Утвердження гуманістичних цінностей освіти, її спрямованість на розвиток особистості є пріоритетом освітньої політики нашої держави. Це зумовлює збільшення інтересу до вивчення феномена гуманізації освіти, його духовно-культурного підґрунтя та ролі і місця в цьому процесі викладача вищої школи.

Аналіз педагогічної спадщини виявив, що проблема гуманітарного навчання завжди виникає в складні періоди соціокультурного життя. Усі прогресивні люди свого часу саме освіту вважали могутнім джерелом перетворення суспільного життя. Г. С. Сковорода, О. В. Духнович, К. Д. Ушинський, П. Ф. Каптерев, К. М. Вентцель були впевнені в тому, що, перетворюючи людську натуру, олюднюючи умови виховання та навчання, можна реформувати суспільство на гуманістичних і демократичних засадах.

З огляду на це проблема гуманізації освіти, до якої звертаються сучасні вчені і педагоги, і ролі викладача вищої школи звучить з новою силою і актуальністю.

“Гуманістична спрямованість освіти нашої доби”, на думку Г. Токмань, “полягає в постановці мети – розвинути людину, її особистісні якості, адже

розвиток людини визначає розвиток суспільства” [4, с. 59]. Серед науковців, що працюють над упровадженням гуманістичних ідей в освіту на сучасному етапі, слід назвати Г. Балла, І. Беха, М. Берулаву, В. Беспалька, О. Вишневського, С. Гончаренка, В. Євдокимова, І. Єрмакова, І. Зязюна, І. Лернера, В. Лозову, Ю. Мальованого, В. Онищука, В. Паламарчука, І. Підласого, О. Савченко, М. Скаткіна, В. Струманського, О. Сухомлинську, І. Якиманську. Зокрема, Г. О. Балл як універсальний шлях гуманізації освіти пропонує діалогічний підхід з його складовими – особистість, викладач, пізнання світу, культура [1, с. 6].

Пріоритетним напрямком гуманізму Г. Троцько вбачає виховання людини культури, яке передбачає гуманістичну спрямованість, орієнтацію на загальнолюдські цінності [6, с. 7].

Такі дослідники цього питання, як Г. Ісаєв, І. Трубавіна, О. Савченко, вважають гуманістичні цінності найголовнішими у реформуванні освіти і пропонують це проводити на антропологічних і соціокультурних засадах [6, с. 8].

Зазначимо, що вітчизняна освіта ніколи не була тільки джерелом знань, вона завжди вчила життю, сприяла потягу до добра та творіння.

Процес гуманізації освіти визначає основний орієнтир її розвитку в сучасному суспільстві. Національна доктрина розвитку освіти в Україні відображає головні напрями трансформації вітчизняної освіти до особистісно орієнтованого підходу, задаючи нові орієнтири гуманоцентричного характеру. Визначаючи змістовну характеристику нової філософсько-освітньої парадигми XXI ст., зосередимо увагу на її гуманістичній спрямованості щодо світогляду викладача як умови модернізації вищої освіти.

У процесі модернізації вищої освіти велику роль відіграє викладач із сучасним гуманістичним світоглядом. Висвітлення цієї проблеми стало *метою нашої роботи*.

Мета визначила такі *завдання*:

- охарактеризувати нову філософсько-освітню парадигму XXI ст.;
- визначити особливості гуманістичного світогляду викладача вищої школи на сучасному етапі розвитку культури.

Аналіз розвитку гуманізації в освіті дав змогу дійти висновку, що гуманізація як процес і як конкретика навчання та виховання існувала фактично завжди. На кожному етапі цієї історії наявні ознаки цього процесу й позитивні зміни в суспільстві, до яких він приводив.

Гуманізм у будь-яких сферах життєдіяльності (політиці, науці, мистецтві, освіті) визначали як звернення до людини, як її обожнення. Гуманізм – це ставлення до людини, пройняте турботою про її благо, повагою до її гідності, людяність.

Гуманістична теорія визнає виняткову цінність не просто людини, а саме особистості, як результату розвитку людини з визначеними поглядами, сформованою системою цінностей та стандартів поведінки. Нині парадигма вищої школи переорієнтовується в особистісно гуманістичне русло. Центром уваги гуманістичної педагогіки є унікальна цілісна особистість, яка прагне до максимальної реалізації своїх можливостей (самоактуалізації), відкрита для сприймання нового досвіду, здатна на свідомий і відповідальний вибір.

Вища школа повинна не лише спонукати до навчання, а й сформувати суспільство, яке постійно навчається. Завдання викладача вищої школи полягає в тому, щоб не лише надавати знання про існуючий світ і його закони, а й озброїти студентів методологією творчого перетворення світу. Таку методологію можна назвати гуманістичною в міру того, що в ній доведеться залучати духовно-моральні оцінки. А це, відповідно, неможливо без духовності культури, її системи цінностей. Така методологія діяльності викладача, як основа освіти, потребує формування гуманістичного світогляду.

Зважаючи на індивідуальні особливості, нахили, запити, викладач може сформувати у студентської молоді особистісні риси і риси характеру, високу духовність. Духовність передбачає моральну поведінку як необхідний засіб реалізації людиною її життєвих принципів у суспільстві. Це повною мірою аристократизм культури. Духовність – це втілення в людській індивідуальності морального закону буття, соціальний інститут самозбереження людини.

У своїй основі культура неминує припускає певний ступінь свободи. Саме в моральній сфері має сенс вільне самовизначення особистості, яке поєднує свободу і необхідність, всезагальність і особливість, універсалізм і конкретну подійність. Свобода аристократична, тому що вона пов'язана із совістю.

Духовне життя принципово відрізняється від життя суспільного, воно не детерміноване соціальним середовищем, має інші витoki своїх духовних сил. Аристократичній культурі властива свідомість служіння надособистісній меті, великому цілому. Вона є результатом визнання авторитету науки, творчої діяльності, духовності. Виникає бажання повернути слову “еліта” його первісне значення і розглядати його як духовне поняття, адже серед завдань вищої школи – формування еліти країни.

Вихідна ідея модернізації вищої школи, посилення її аксіологічної функції, на нашу думку, полягають у гуманізації, тобто визнанні людини як вищої цінності. Це знайде відображення в творіннях, думках та ідеях людей, відповідаючи реріхівській інтерпретації культури як культу світла і добра на противагу культу темряви і зла.

Впровадження гуманістичного начала в педагогічний процес, гуманізація вищої школи передбачають, з одного боку, розгляд людської історії, людської культури як розвиток духовності, який повинен стати перед студентами у вигляді злетів і падінь людей в їхньому невинному прагненні до добра, істини, краси – людяності. З іншого, гуманізація – це «олюднення» усього процесу навчання і виховання, формування у молоді відчуття власної гідності, самоповаги, а водночас і альтруїзму, перетворення її в рівноправний суб'єкт навчання.

У ХХ ст. однією з продуктивних ідей, яка внесла новий зміст у сутність гуманізму, є ідея планетарної свідомості, висунута В. Вернадським. Нову фазу розвитку людства, його свідомості Вернадський визначив як ноосферу. Саме на підставі вчення Вернадського про ноосферу останніми десятиліттями формується уявлення про загальнолюдський характер сучасної цивілізації, необхідності синтезу наук, культур. Планетарна свідомість передбачає формування нового типу мислення, яке після праць М. Бахтіна одержала назву гуманітарної.

Гуманітарне мислення і гуманітарний світогляд – це нескінченне пізнання світу і його оцінення, залучення особистості в процес мислення і одвічний діалог, полілог образів культури, логік, свідомостей. Людина з гуманітарним мисленням й світоглядом нібито спілкується з людьми різних країн і епох. Гуманітарний світогляд – необхідна запорука виживання людства в ХХ ст., розвитку особистості, яка здатна розуміти і приймати різні погляди, різні логіки, різні типи свідомості. Питання буття, задатки культури і людського духу стають особистісно значущими для людини з таким типом мислення, стають предметом її душевного і духовного напруження, об'єднують її мікросвіт із макросвітом Всесвіту.

Гуманітарний світогляд розглядає світ не натуралістично, а духовно-смысловим чином як аксіологічну сутність. Його завдання – ціннісно обарвити світ, наповнити його вищим смыслом і зробити його причетним людині, суспільству, розкодувати зміст культури за її пам'ятками, текстами, знаками.

Гуманітарний світогляд формує цілісну картину світу і визначає місце людини в ньому, сприяє оволодінню критеріями оцінки й інтерпретації соціальних, культурних і природних явищ, забезпечує трансляцію людського досвіду, привласнюючи культурні здобутки попередніх поколінь.

Гуманітарне знання, гуманітарне мислення визначають нове розуміння гуманізму і завдань освіти і виховання. Вони є засобом гуманізації життя, педагогічного процесу. Особистість, щоб “наздогнати людство”, повинна прожити “для себе” культуру, тобто пройти її етапи в своєму духовному розвитку. Вона повинна брати участь у сучасному великому діалозі, полілозі

культур і свідомостей. Так здійснюється зв'язок поодинокого з універсальним, загальним.

Ця єдність гуманістичного і гуманітарного, за думкою М. Хайдеггера, і створює суть істинної освіти, або пайдейі, як її визначали давні греки. Освіта лише тоді виконує свою місію, коли сходиться до вищих смислів, піднімається до гуманітарного, гуманістичного рівня, даруючи людині саму себе, відкриваючи долю людства в його історичному здійсненні, прилучаючи до вищих сутнісних смислів. Істинна освіта – це самотворення, самооцінка, сотворчість, життя біля витоків культури.

Вітчизняна освіта завжди ґрунтувалась на високих духовно-моральних традиціях, покладених в основу уявлень та настанов особистості. Це означає, що вітчизняна освіта повинна базуватися на гуманістичному світогляді, бо тільки він може дати переконуюче цілісне уявлення про особистість, забезпечити її відповідну життєву позицію.

Отже, гуманістичний світогляд – це цілісний образ світу та система стратегічного до нього ставлення. Він виходить із визнання єдності всього суцього та першопричин буття, базується на всебічному уявленні про людину та навколишню дійсність і відображається в усвідомленні цієї єдності і місця в ній людини.

Вітчизняна освіта ще має подолати наслідки однобічності. Повноцінна особистість може сформуватися, долучившись до трьох основ гуманістичного світогляду: раціонально-логічної (наука), емоційно-образної (мистецтво) та провіденційно-аксеологічної (релігія).

Людська цивілізація XXI ст. (за загальним визначенням “століття освіти”) вперше у своїй багатотисячній історії виходить на практичну реалізацію завдання, яке досі мислителі-гуманісти ставили лише в теоретичних роздумах та утопічних мріях – використання суспільних ресурсів на потреби розвитку людини.

Гуманізація вищої освіти – це педагогічна стратегія, що базується на гуманістичному світогляді. Порушена проблема потребує подальшого науково аргументованого розкриття.

-
1. Грицюк Б. Ідеї гуманізму в українській педагогіці // Рідна школа. 1999. № 7–9. С. 6–9.
 2. Освітні технології / За заг. ред. М. Пехоти. К., 2002.
 3. Розов Н. С. Ценности и образование. Вехи истории европейской мысли // *Alma mater*. 1991. № 12. С. 41–42.
 4. Токмань Г. Сучасні навчальні технології та методи викладання літератури. Інноваційні технології: модульно-розвивальна система навчання // Дивослово. 2002. № 10. С. 59.

5. *Троицкий В. Ю.* О гуманитарной концепции общего среднего образования // Литература в школе. 1991. № 3. С. 71.
6. *Філософія освіти в сучасній Україні: Матеріали всеукр. наук.-практ. конф. К., 1997.*

**HUMANISTIC HIGHER SCHOOL INSTRUCTOR'S OUTLOOK AS A
MEANS OF MODERNIZING HIGHER EDUCATION IN SPIRITUAL AND
CULTURAL CONTEXT OF TIME**

Ol'ha Bilychenko, Valeriy Stoyanov

*State Pedagogical University of Slovians'k
Batiuk Str., 17, UA-84116 Slovians'k, Ukraine*

The article contemplates the problems of education modernization and the aspects of humanistic higher school instructor's outlook.

Key words: humanism, outlook, higher school instructor.

Стаття надійшла до редколегії 10.06.2008

Прийнята до друку 25.09.2008